

Received: 16.06.2019

Accepted: 22.06.2019

Published: 24.06.2019

JOTS, 3/2, 2019: 637-646

**AZMUN, Y. Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması, Yeni Soylamalar ve Boylar (Hikâyeler) ile Türkmen Sahra Nüshası, Giriş-Metin-Çeviri-Sözlük-Tıpkıbasım, Kutlu Yayınevi, İstanbul, 2019, ss. 176,
ISBN: 978-605-7680-06-8**

Osman Fikri SERTKAYA

İstanbul/Turkey

E-mail: sertkayaof46@gmail.com

İran'ın Türkmen Sahra Bölgesi kültür çalışmaları bakımından epey zengindir. Bu bölgede ikamet eden kitap dostu Türkmen Veli Muhammed Hoca adlı bir elektrik mühendisi baştan eksik olan 61 sahifelik bir *Dede Korkut* yazması satın almış. Bu yazmanın resimlerini de Ocak 2019'da yayıma hazırlaması ricası ile Amerika Arizona'da oturan arkadaşı Yusuf AZMUN'a göndermiş. Ancak yazmanın resimleri AZMUN'un bilgisayarında açılmamış. Bunun üzerine Veli Muhammed Hoca resimleri üç ayrı Kazak meslektaşına da göndermiş, böylece yazmanın resimleri yayılmış ve çeşitli kişilere dağılmış. Bu arada bilgisayarlılar AZMUN'un bilgisayarındaki resimleri açmışlar ve AZMUN, *Dede Korkut* metni üzerinde çalışmaya başlamış.

Bir vesile ile Kazakistan'ın Mangkışlak Bölgesi'ne giden Prof. Dr. Metin Ekici *Dede Korkut* yazmasının resimlerini görmüş. Kazak kişiden metni istemiş. Ekici'nin ifadesine göre, “göndeririz” demişler ve göndermişler.

25 Nisan 2019'da Bayburt'ta yapılan 4. Uluslararası *Dede Korkut Sempozyumu*'nda bu *Dede Korkut* yazmasını bilim âlemine duyuran Ekici oldu.¹ Bildiri olarak da “13. Dede Korkut Boyu” dediği bir konuyu *Yeni bir Dede Korkut Boyu: Salur Kazan'ın Ejdehâyı Öldürmesi* başlığı ile sundu ve yazmaya “Türkistan” yazması adını verdiğini söyledi. Daha sonra ortada dolaşan yazmanın resimlerine dayanarak İranlı Türkolog Hüseyin DÜZGÜN sosyal medyada yazmanın Azerbaycan'ın Karabag bölgesinde yazılmış olabileceğini (?) ileri sürdü.

Mayıs ayının ortalarında Amerika'nın Michigan Üniversitesi'nde çalışan Prof. Dr. Timur KOCAOĞLU Türkiye'ye geldi. Beni aradı. Buluştuk. Ben kendisine yeni bulunan *Dede Korkut* yazmasından ve Ekici'nin bildirisinden bahsettim. KOCAOĞLU ise bu yeni metnin müşterek dostumuz Yusuf AZMUN tarafından yayıma hazırlandığını ve metnin kendisinde olduğunu söyledi. Ertesi gün de bizim evimizde AZMUN tarafından hazırlanan neşri birlikte okumaya başladık.

Yeni bulunan 3. *Dede Korkut* yazması AZMUN'un tespitine göre baş tarafından bilinmeyen miktarda eksiktir. Bu üçüncü yazmada Dresden ve Vatikan yazmalarında geçmeyen 27 soylama vardır. Bu soylamaların on yedincisi metnin 38. ve 39. sahifelerinde yer alan ve 6 bentten oluşan, her bendin sonunda da *Gazan-idüm* redifinin tekrarlandığı serbest hece vezniyle yazılan soylamadadır. Burada *Gazan*'ın adı olan Deli Dönmez'in geçmesi çok önemli bir açıklamadır. 17. Soylamanın metni şöyledir:

[38]¹buruldum-ise, saraldum-ise,

gökyüzinde bulut²oldum.

alçaq, ava yérlere çiskin oldum,

¹ Bildiri bir dergide yayımlanmıştır. Makalede, bahse konu olan boy Türkiye Türkçesine aktarılarak neşredilmiştir. Bk. Ekici, M. (2019). “13. Dede Korkut Destanı: Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi Boyunu Beyan Eder Hanım Hey!”, *Milli Folklor*, 122: 5-13.

uca dağlar ³bařına duman olan Ğazan-idüm.

yéddi başlı ⁴yér evreni olubanı
kıyruđ aldum, dađ dolandum,
ađu sadum, ⁵yér boyadum,
nefes eküb řon somuran Ğazan-idüm.

⁶ađalarum gütürmiřdüm,
ala ağıruğ, olpa dağınur ⁷dibine
gétmiřdüm, buyurmiřdum,
ala sāybān atılmışdı,
⁸la'lı ağır süzülmişdi,
körpe kızi evrülmiřdi,
ađalarum-la ⁹iir-idüm,
kııadan bir ara daş ayrıldı geldi,
sađdaki ¹⁰béglar sađa ađdı,
soldaki béglar sola ađdı,
sağ elümden ¹¹sol elüme
piyāleni tepretmedüm,
đarılarımı arşı véřüb,
ara daşı ¹²sađlayan Ğazan-idüm.

ala demür kāfir ĥandan gelen

[39] ¹altı degül altmış batman Ğazan-idi,

iç oğuzun, dış ²oğuzun aqaları
boş yérinden götürebilmezdi,
³içine la'lf çağır doldurdum,
ağ dalımuğ üstine hüb ⁴götürdüm,
kara kazanı boşadubanı yére koydum,
adım delü ⁵dönmez iken
ad ğazanan Ğazan-idüm.

ala demür kâfir hândan ⁶gelmişdi,
ol kâfirün sarı yayı,
on altı teke boynuzından ⁷kurılmışdı,
katı yayı iç oğuzun begleri
dış oğuzun ⁸aqaları tepredebilmezdi
kevür[i]ni ağ bilekde, geğ dalıda²
⁹yumşadub çekdüm, pâdişâhdan
vekîllukı ¹⁰alan ğazan-idüm.

ala demür kâfir hândan ¹¹gelmişdi
altı degül, yéddi dutum pülâd şiş,
ucı ¹²elmâsdan ağ dabanum-ile
kara yére perçîn étdüm,
pâdişâh ¹³kızı boyı uzun borla hatunı

² Metinde *dalıda geğ* yazılmış ve tashih işaretleri konmuştur.

cüldü kapan Ğazan-idüm.

Salur Kazan ile ilgili iki soylama bilinmektedir. Bunlardan biri *Şecere-i Terakime*'de 7 dörtlük halinde ve 4+4+4=12 hece vezni ile yazılan *Korkut Ata*'nın Salur Kazan'ı övgüsü'dür.

Kazgurt tagdın ünür taşnı yugarlatdı

Kazgurt Dağı'ndan Öngür taşı yuvarlattı

Salur Kazan utru barıp karbap tutdı

Salur Kazan karşı çıkarak kavrayıp tuttu.

İt Beçene körüp anı issi kitdi

Pecene halkı onu görüp aklı başından gitti.

Alpler bégler kören bar mu Kazan kibi

Alpler, begler! Kazan gibisini göreniniz var mı?

Bir kazanga kırk bir atın etin saldı

Bir Kazan'a kırk bir atın etini koydu.

Ol kazannı sol eligi birlen aldı

O kazanı sol eli ile aldı.

Sağ eligi birlen ilge üleşdürdi

Sağ eli ile (eti) halka paylaştırdı.

Alpler bégler kören bar mu Kazan kibi

Alpler, begler! Kazan gibisini göreniniz var mı?

Kök asmandın énip keldi tinnin yılan

Gök yüzünden (yedi başlı) ejderha inip geldi.

Her âdemni yutar erdi körgen zaman

Gördüğü zaman her insanı yutuyordu.

Salur Kazan başın kesdi bermey aman

Salur Kazan ona acımadı, başını kesti.

Alpler bégler kören bar mu Kazan kibi

Alpler, begler! Kazan gibisini göreniniz var mı?

Ottuz kırk ming leşker bilen Kazan barıp

Kazan, otuz kırk bin askeri ile gidip,

İt beçene illerini keldi kırıp

İt Beçene ülkelerini zaptedip geldi.

Bir nicesi kutıldılar köp yalbarıp

Birkaçı çok yalvararak kurtuldu.

Alpler bégler kören bar mu Kazan kibi

Alpler, begler! Kazan gibisini göreniniz var mı?

Türk ü Türkmen 'Arab 'Acem ra'iyetler	<i>Türk, Türkmen, Arap, Acem halklarına,</i>
Kazan kıldı Müsülmanga terbiyetler	<i>Kazan (Han) İslâmî terbiye verdi.</i>
Kafirlerini kıldı uşol köp fırsatlar	<i>Çok fırsatlar ile kafirleri kıldı geçti.</i>
Alpler bégler kören bar mu Kazan kibi	<i>Alpler, begler! Kazan gibisini göreniniz var mı?</i>
Andın hüner köterdiler barça ulı	<i>Bütün ulu kişiler ondan hüner öğrendiler.</i>
Ba'zılarga orun berdi sağlı sollu	<i>(Kazan) bazılarına sağında ve solunda yer gösterdi.</i>
Bizge boldı kamug ilning ornı dingli	<i>Bize bütün halkın bütünleyicisi oldu.</i>
Alpler bégler kören bar mu Kazan kibi	<i>Alpler, begler! Kazan gibisini göreniniz var mı?</i>
Seyyah Korkut öler boldung emdi bilgil	<i>Seyyah Korkut! Yaşlandın. Şimdi bil!</i>
Ol Kazanning devletige du'a kılgl	<i>O Kazan (Han'ın) devletine dua et!</i>
Kervan ketdi köp keç kalding yolga kirgil	<i>Kervan gitti. Sen Çok geç kaldın. Yola gir!</i>
Alpler bégler kören bar mu Kazan kibi	<i>Alpler, begler! Kazan gibisini göreniniz var mı?</i>

EKİCİ, Bayburt'ta sunduğu bildirisinde yazmada Salur Kazan ile ilgili bir boy-lama olduğunu söylemişti. AZMUN ise iki soylama olduğunu söylemiş ve bunu is-pat etmiştir: *Salur Kazan'ın Aras Suyu ile Kars Kal'asını Aldığı Boy* (48/7-51/14) ve *Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejdehâyı Öldürdüğü Boy* (51/1-61/5).

Yazmada her hangi bir tarih kaydı yoktur. Ancak metnin dil özelliklerinden yazmanın XVII.-XVIII. yüzyıllarda yazıldığı söylenilebilir. Yazmanın İran'da yay-gın olarak kullanılan nes'talik hat ile yazıldığı görülmektedir. Her sahifede ge-nellikle 14 satır yer almaktadır.

Kitap, AZMUN'un kısa tanıtmasıyla başlamaktadır (s. 5). Daha sonra, Prof. Dr. Timur KOCAOĞLU'nun *Sunuş yazısı* yer almaktadır (s. 6-7). Bunun ardından Önsöz bölümü gelmektedir (s. 8-11),

Asıl eser, *Giriş* bölümüyle başlamaktadır (s. 12-19). Bu bölümde AZMUN yazmayı tanıtmakta ve dil ile imlâ özellikleri üzerinde açıklamalarda bulunmaktadır.

Yazmanın tarafımdan tespit edilen dil özellikleri arasında şunları zikretmem gerekiyor:

Kelimeler arasında kalınlık-incelik uyumunun olmadığı söylenebilir: *gelmağ- için* (1/3), *eksilmağ yok* (9/6), *büyüldüğü* (3/14), *geldüğü* (10/6), vs.

/y-/ önsesi bazı kelimelerde düşmüştür: *ıldırım* (7/11), *ilhuları* (8/6, 15/7), *igide* (9/4-5), *uca* (7/12, 19/8), *ucalubdur* (10/11), *ucaldüğü* (11/6), *utar* (59/10). Buna karşılık, /h-/ önsesinin türediği görülüyor: *hörmeli* (35/11), *hündür* (29/1, 54/8), vs.

Bir kelimedede ünsüz yer değiştirmesi (metathèse) görülüyor: *körpi* (55/13).

Yazmada /b-/ ~ /m-/, /t-/ ~ /d-/, /d-/ ~ /t-/, /k-/ ~ /g-/, /k-/ ~ /h-/ nöbetleşmeleri de görülmektedir: *ben, bana, benim* yerine *men mana, benim*; *tut-* yerine *dut-*; *dökül-, dik-* yerine *tökül-, tik-*; *qazan, karşı* yerine *qazan, qarşı*; *qalkub, tokunup, okumaz, okuduğın* yerine *qalhub, tohunub, ohumaz, ohuduğın*.

Bazı kelimelerde de /-ŋ/ > /-n/ değişmesi görülüyor: *miŋ* 'bin' yerine *min*.

I. teklik şahıs emir eki (voluntativ) {-AyIn} yerine {-Im} eki geçiyor: *salım* (55/11), *gedim* (60/1-2), *kesim* (1/14).

III. teklik şahıs emir ekinin {-An} ekli genişletilmiş şekli {-gıAn} eki görülüyor: *yalvargilen* (56/3), *vergilen* (60/1), vs.

Zarf fiil eklerinden {-mAdIn}: *yetişmedin* (42/7-10), {-UbAnI}: *demeyübeni* (8/10), *esübeni* (10/6), {-AndA}: *getürende* (10/4) gibi yapıları belli başlı dil özellikleri olarak zikretmek mümkündür.

Eserin 22-23. sahifelerinde *Kaynakça*, 24. sahifede *Transkripsiyon Alfabeti* yer almaktadır.

Daha sonra *Kitāb-ı Türkmen* başlığı altında 27 Soylama (s. 25-59), ardından da iki boylamanın neşri sunulmuştur (s. 59-66).

67.-88. sahifeler arasında *Kitāb-ı Türkmen*'in Türkiye Türkçesine aktarımı, 89.-103. sahifeler arasında da *Sözlükçe* bölümü bulunur.

105.-167. sayfeler arasında da *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması: Türkmen Sahra Nüshası* başlığı altında metnin renkli tıpkıbasımını yer almaktadır.

169-174. sayfeler arasında *Yusuf Azmun: Türkmen Sahra'dan Arizona'ya Bir Türkbilim Bilgesi* başlığı altında Timur KOCAOĞLU'nun yazısı, 175.-176. sayfeler arasında ise Çingiz AYTMATOV'un *Kendini İngiltere'de Keşfeden Türkmen Bilgesi* başlıklı yazısı yer almaktadır.

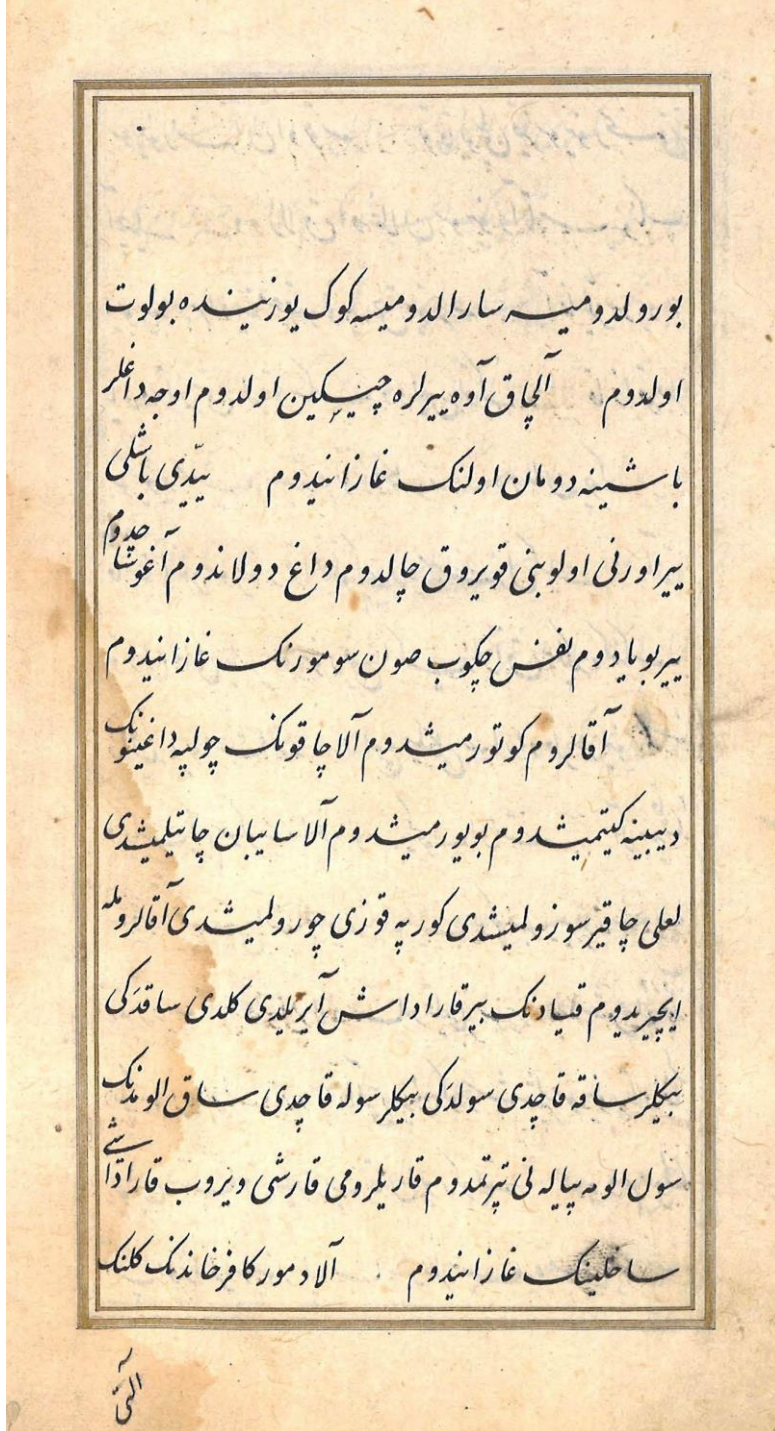
Metinde İç Oğuzun nüfusu 80.000, Dış Oğuzun nüfuzu 90.000 kişi olarak verilmektedir. Oğuz'un hanı Bayındır ~ Bayandar Han metinde Bayındır Pâdişâh olarak geçiyor. (23/12-14). Kızı, Boyı Uzun Borla Hatun olup Kazan Han'ın karısıdır. Oğuzun yiğitleri arasında Dedem Korkut, Lele Kılbaş, Ulaş oğlu Kazan Han'ın ağası Kara Göne oğlu Karabudag/k (25/8), Asl Selçük Beg oğlu, Gayan oğlu Delü Dünder (24/10, 51/2), Korçı başı Afşar (27/1, 50/7) adları zikredilenlerdendir.

Son olarak metnin kelime kadrosunda dikkatimi çeken 14 Moğolca kelime-den bahsetmek istiyorum. İlhanlıların İran'a gelip Tebriz'i kendilerine başkent yapmalarından sonra Türkçeye birçok Moğolca kelimenin girdiği bilinmektedir. Metinde de bu kelimelerden 14'ü değişmiş şekilleri ile yer almıştır: *cerasin* (11/9) < *celasun* ~ *cilasun*; *cida* (31/10, 35/6-7, 52/4, 56/7-9); *cüldü* (kap-) (39/13, 50/6); *dalda* (12/4, 56/10) < *dalda* ~ *dulda*; *daruğa* (tik-) (40/6, 51/11); *ğaburğa* (25/10) < *kapurğa*; *hündür* (29/1, 54/8) < *öndür* ~ *ündür*; *kalhan* (25/9, 56/7-10) < *kalkhan*; *keçige* (32/67) < *geçige*; *nöker* (29/6); *sadağ* (12/6, 58/14) < *sağadak*; *şiralğa* (60/10) < *şiralğa*; *tavulğa* (11/11, 26/5, 37/12) > *tolğa* ~ *tulğa*; *tumçuk* (7/9) < *tumşuk*.

Yusuf AZMUN bu eseri ile Türkoloji dünyasına büyük bir ışık tutmuş, adını Hamid ARASLI, Orhan Şaik GÖKYAY, Muharrem ERGİN gibi Dede Korkut nâşirlerinin yanına yazdırmıştır. Kendisini kutluyorum.

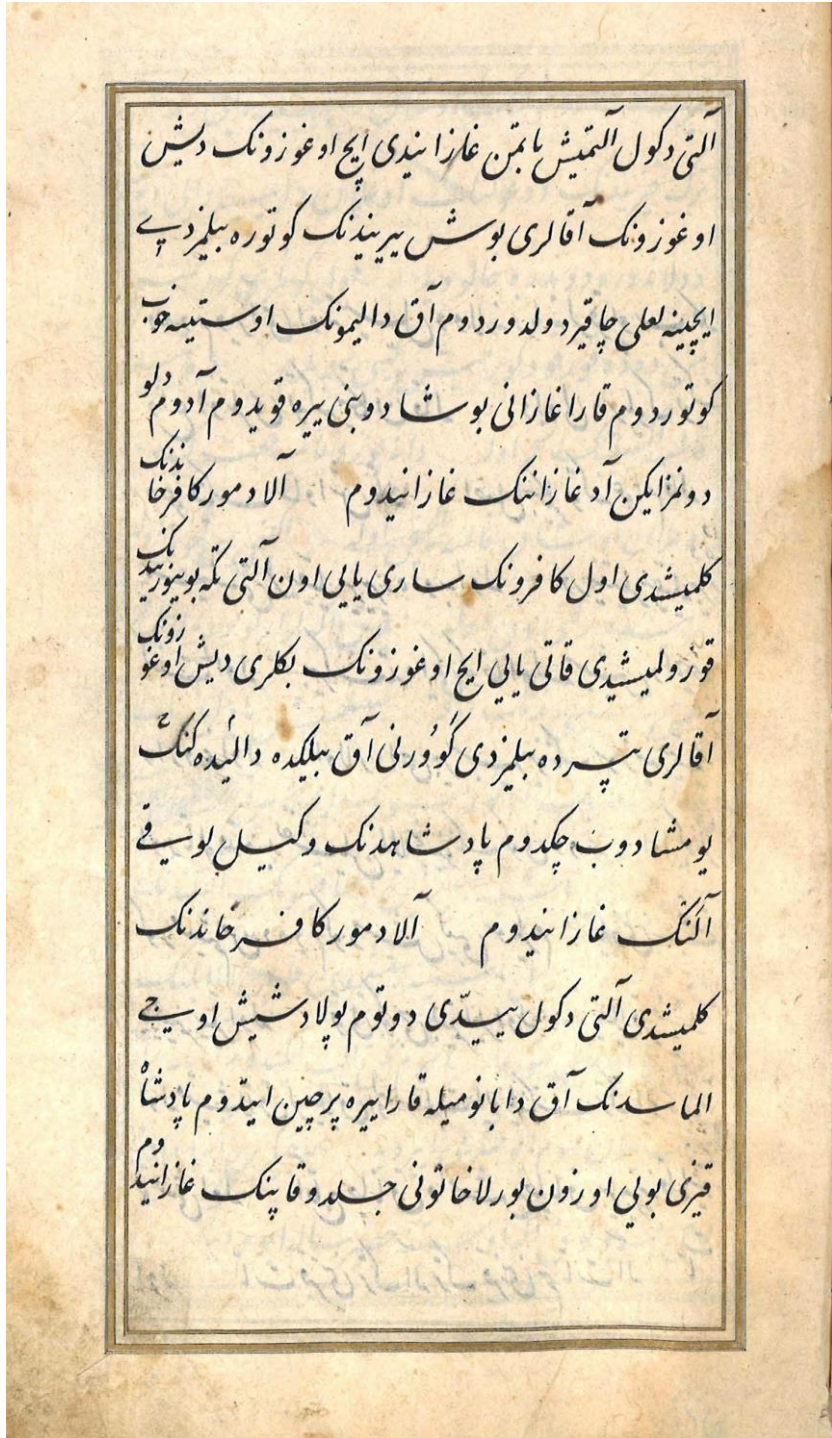

Yazmadan Örnek Resimler

Resim I

Sahra Nüshası (İran), 38

Resim II

Sahra Nüshası (İran), 39